

Загальна характеристика звукового складу української мови.

Основні норми літературної вимови

Фонетика

- звукова система мови,
- артикуляційні й акустичні особливості звуків,
- закономірності їх сполучуваності у мовному потоці та зміни, які виникають у результаті сполучуваності звуків, словозміни, формотворення та словотворення.

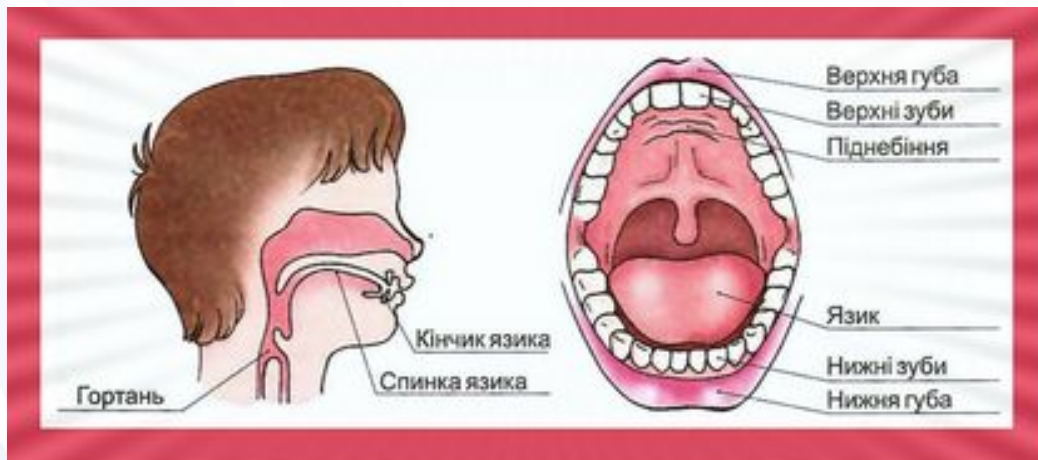

Звук

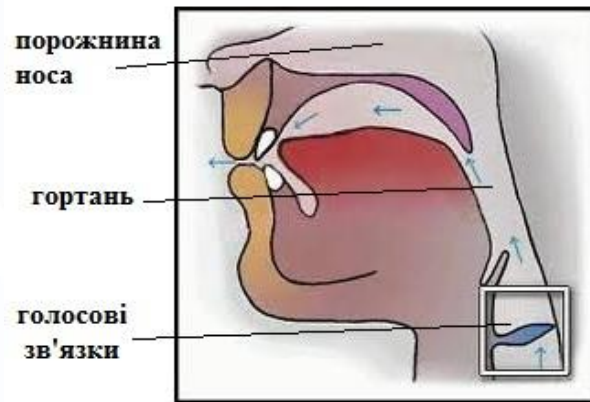
- основна найменша одиниця мовлення, в основі якої лежать акустичні та артикуляційні властивості.
- засіб формування, розпізнавання й розрізнювання інших мовних одиниць — морфем, слів і їхніх форм.

Творення звуків

<http://pti.kiev.ua>

<http://pti.kiev.ua>

Робота мовних органів під час творення звуків —
артикуляція.

Голосні звуки

*Нелабіалізо-
вані*

[i], [u], [e], [a]

*Лабіалізо-
вані*

на письмі -
10 букв

[o], [y]

а, е, и, і, о, у, я, ю, є, ї

Приголосні звуки

- *за місцем творення*
- *за способом творення*
- *за участю глосу й шуму*
- *за твердістю-м'якістю*

Приголосні звуки

Соно́рні - [в], [м], [н], [н'], [л], [л'], [р],
[р'], [й]

Дзві́нкі - [б], [д], [д'], [г], [з], [з'], [ж], [ґ],
[дж], [дз], [дз']

Глухі - [к], [п], [с], [с'], [т], [т'], [ф], [х],
[ш], [ц], [ц'], [ч]

Приголосні звуки

Сонорні

Ми винили рій.

Дзвінкі

**Буде гоже Гедзю у
джаз.**

Глухі

**Феся хоче цю пташку.
Усе це кафе «Птах і
чаша».**

Акустичні пари

Дзвінки - глухі

[б]-[п],

[д]-[т],

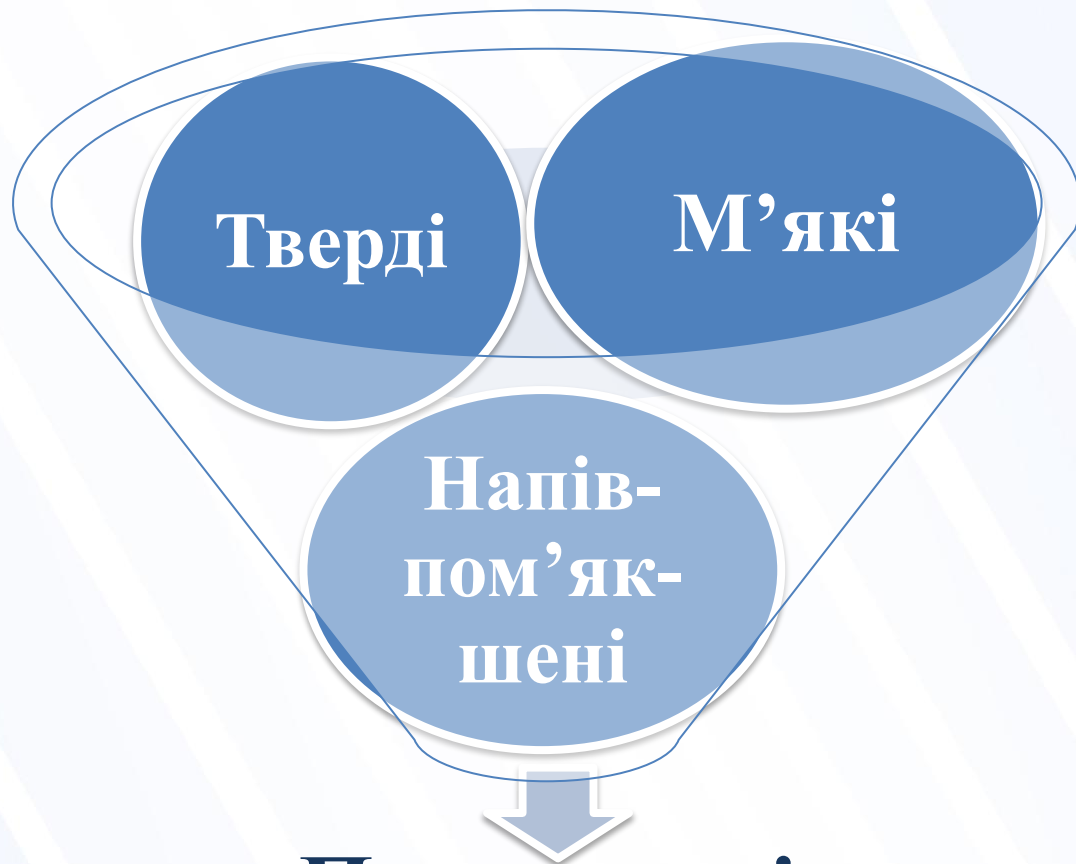
[д']-[т'] ,

[г]-[к],

[ж]-[ш],

Аа Бб Вв

[з]-[с], Українська мова

Приголосні

[фонетична транскрипція]

- *[н'], [с'], [л']* – скісна риска праворуч - м'якість приголосних;
- *[б'], [ж'], [к']* – апостроф - пом'якшення;
- *[н:], [с:], [ж:]* – двокрапка – подвоєння;
- *[е^и], [и^е], [о^у]* – позначення голосних [е], [и], [о] в деяких ненаголошених позиціях;

Прочитаймо слова

[зйави'лос'а]

[шча'с'т'а]

[л'ікува'н':а]

[бе^нж:у'рн'іс'т']

[р'із'б'а'р]

[йе'дн'іс'т']

[дже^нре^нло']

[зато'р'і'ж':а]

Вимова голосних та приголосних звуків. Асиміляція

Норми вимови

Асиміляція

- уподібнення звуків у потоці мовлення за певним ознаками:
 - дзвінкістю/глухістю,
 - м'якістю,
 - за місцем та способом творення.

Вимова приголосних звуків

Дзвінкі

Буде гоже Гедзю у джаз.

у кінці слова та перед глухими приголосними
не втрачають дзвінкості

*народ, сторож, хліб, віз, гандж, гедзь,
ніжка, обчислити, грядка, низка*

Зверніть увагу!

[к'іхт'і] [д'охт'у]

[ле^нхкий] [вóхко]

[н'іхт'і]

Вимова приголосних звуків

Глухі

Усе це кафе «Птах і чаша»

перед шумними дзвінкими в середині слова
ВИМОВЛЯЄТЬСЯ ДЗВІНКО

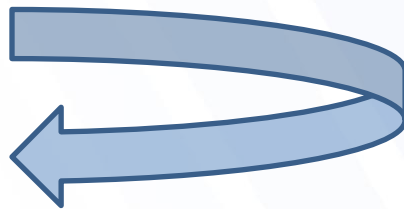
[бород'ба́], [прóз'ба]

Зверніть увагу!

[к]

[г]

перед наступним дзвінким приголосним

[вогза́л], [р'угза́к]

[б], [п], [в], [м], [ф]

[г], [к], [х]; [ґ]

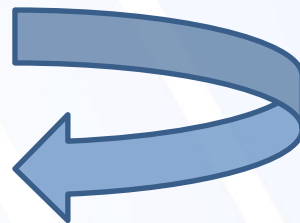
[ж], [ч], [ш]

- у кінці слова та складу вимовляється твердо
гриб, велич, грип
- перед [і] → напівпом'якшені
[б'ік] [п'іч]

[д], [т], [з], [с], [ц], [л], [н], [дз]

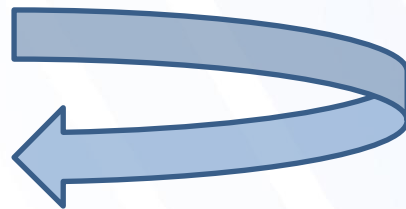
перед [і] та м'якими приголосними
м'яко

[с'іл'] [п'іс'н'а]

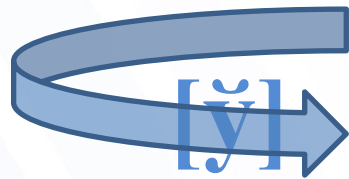
ПОДОВЖЕНІ ШИПЛЯЧІ
ОДИН ДОВГИЙ ЗВУК

[н'іч:у], [н'ід:áш':а]

[в] на початку слова перед приголосними, у кінці слова чи складу в у нескладові голосні

[v̞čóra] [stav̞]

[си́ниц'а]

[с'т'іле́ц']

[р'а́сно]

[зор'а́]

[б'іно́кл']

[б'іл']

[ни́л'нува́ти]

З порога
Українська мова

Милозвучність української мови – характерна ознака всіх її стилів

Евфонічність

- уникання складного для вимови нагромадження звуків.

*О мово **в**країнська! Хто любить її,
Той любить мою **У**країну.*

В.Сосюра

Евфонічне чергування (фонетичні варіанти/синоніми)

*в / у, і / й, з / із / зі / зо,
від / віді / од, під / піді,
над / наді,*

*до / д, перед / переді,
перед / переді, о / об*

о третій – об одинадцятій

Задумався дуб темношатий у сяйва холодного грі.

- *і / ї, у / в* (що належать до кореня) на початку складу, який збігається з початком слова

*і*мовірний - *ї*мовірний

*у*чити - *в*чити

- чергування *i / й, у / в* на межі префікса й кореня

*і*менування - най*й*менування

на*у*чати - на*в*чати

Увага!

У- в не чергуються у словах, що вживають тільки з початковими **у-в**

враження – ураження,

впливати – упливати,

вдача – удача,

але **В**країна - **У**країна

- варіювання зворотної частки (постфікса) *ся/сь, часток же / ж, б / би, лише / лиш, хоча / хоч*

*дружба народжувалась і міцніла швидко
дивлюся на річку*

- прислівникові паралелі

*знову — знов, чому — чом, позаду —
позад, більше — більш, звідсіля —
звідсіль*

- варіюванні форм *гуляє /гуля, білії /білі*

**Наголос.
Вимова голосних звуків
Норми вимови**

Наголос

- спосіб вимови слова, важливий засіб створення його цілісної єдності.
- завжди падає на голосний звук посиленням голосу при артикуляції мовних органів.

Склад

– частина слова, яка вимовляється одним поштовхом повітря.

Склад і голосний звук
наголошений /ненаголошений

На́голос

- різномісний (вільний) – позиційно не закріплюється за певним складом

о́лень - оді́н - одинáдцять

- рухомий – акцентація змінюється відповідно до форми одного того ж слова

стíл – столá – стóлу - столóм

Наголос

- *словесний* – виділення одного складу слова силою голосу;
- *логічний (фразовий)* - виділення підсиленням голосу найважливішого за змістом слова;
- *виразовий* – характеризує не смислове, а емоційне значення слова.

Фразовий наголос

*Завтра ми підемо на прогулянку
в ліс.*

Запам'ятайте!

за'гядка

грядлі'

ві'льха

до'шка

живо'пис

іко'нопис

по'душка

ро'змах

Українська мова

Голосні

- **ЗАВЖДИ ВИМОВЛЯЄМО ЧІТКО ТА ВИРАЗНО**

[бага́т:а]

[пи́санка]

[ве́чір]

[піўро́ку]

[куд'ту́ра]

Голосні звуки

•/e/
•/o/
•/u/

- **у ненаголошеній позиції вимовляються з наближенням**

[e] → [e^u], але чітко в кінці слова

[o] → [o^y] перед [i'] та [y']

[u] → [u^e]

[сме^uре'ка] [ди^eвови'жний] [оке^uа'н]

[запо^yві'т] [ко^yмп'ю'те^uр] [то^yбі'] [по^yзру'д:

а]

***Зверніть увагу!** [ро^oзквіта'ти]*

Зверніть увагу!

*[o] **не** наближається до [a]*

[o^ʔ]

Вимова голосних та приголосних звуків

Норми вимови

Асиміляція

– процес впливу наступного приголосного на попередній, відмінний від нього звучанням.

Зверніть увагу!

На письмі асиміляція не закріпилася.

[ш:] на початку слова

- [з] + [ш]

[жш] у середині слова

зшиток – [ш:і́ток] вивізи – [ві́в'іжши^е]

- [с] + [ш] → [ш:]

приніши – [при^ен'іш:и^е]

- [з] + [ж] → [ж:]
зжовклий – [ж:óвкли^еї]

- [з] + [ч] [шч] на початку слова
[жч] у середині слова

зчепити – [шчи^епїти^е]
безчинство – [бе^нжчїнство]

- $[з] + [дж] \longrightarrow [жд\widehat{ж}]$
з джемом – [жд\widehat{ж}éмом]
- $[ж] + [с'] \longrightarrow [з'с']$
намажся – [намáз'с'а]
- $[ш] + [с'] \longrightarrow [с':]$
вивчишся – [ви́ўчи^ес':а]

• [ч] + [с'] → [ц'с']

озвучся – [озвúц'с':а]

• [ж] + [ц'] → [з'ц']

на доріжці – [на дор'íz'ц'і]

• [ш] + [ц'] → [с'ц']

у чашиці – [у чáс'ц'і]

• [ч] + [ц'] → [ц':]

у річці – [у р'іц':і]

• [д] + [ж] → [дж]

підживити – [п'іджи^евіти^е] [дж̂]

Визначте зміну звуків в потоці мовлення

- Порі^сши
- На до^шці
- Не пла^чся
- ^Зшкребти
- До^чці

[ц':]

[с'ц']

[ш:]

[ц'с']

[ш:]

- [т] + [с] [ц]

братство – [бра́цтво]

- [т'] + [с'] [ц':]

учіться – [уч'іц':а]

- [т] + [ц] [ц:]

коритце – [кори́ц:е^ц]

• [т] + [ч] → [ч:]

вотчина – [вóч:и^ена]

[чш] у звичайному темпі

• [т] + [ш]

[ч:] у швидкому темпі

багатшати – [багáчшати^е][багáч:ати^е]

• [сч] → [шч]

• [с'ч] → [шч]

Парасчин - [парáшчи^ен]

• [шс'] → [с':]

радишся - [ра́дис':а]

Позначення на письмі голосних та приголосних звуків

Графіка

- розділ мовознавства, який вивчає сукупність умовних знаків для передачі на письмі усного мовлення
- система співвідношення між буквами і звуками.

Знаки письма

Буквені - алфавіт

Небуквені

дефіс, пропуск між словами, знак переносу, апостроф, знак наголосу

Розділові знаки

· , ; : ... ! ? - () “ ”

Буква (літера)

- писемний або друкований графічний знак у складі алфавіту для позначення на письмі звуків, їхніх варіантів та деяких сполучень.

Український алфавіт

- сукупність букв, розміщених в усталеному порядку

А Б В Г Г Д Е Є Ж З И І Й К Л М Н О П Р С Т У Ф Х
Ц Ч Ш Щ Ъ Ю Я

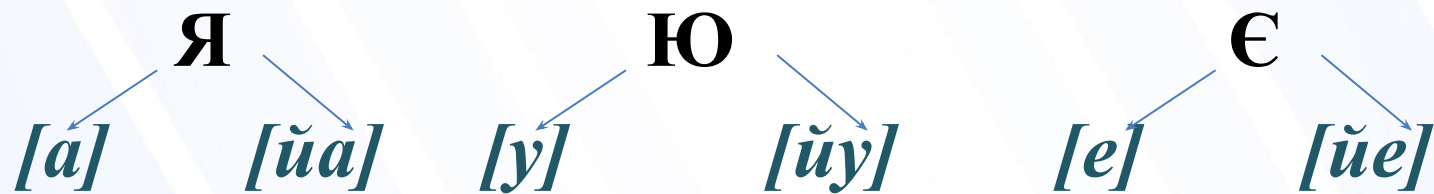
33 БУКВИ

Голосні звуки

6 звуків = 10 букв

[i], [u], [e], [y], [o], [a] = а, е, и, і, о, у, я, ю, є, ї

Зверніть увагу! ï → [ji]

Приголосні звуки

[дж̂] ← д + ж → [дж]

[дз̂] ← д + з → [дз]

*джміль, бджола, дзвін, гедзь
під+живити, під+жарений*

Зверніть увагу! Щ → [шч]

Зверніть увагу!

Ь

(знак м'якшення)

Жодного звуку **Нє означає**

